

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Romana Honzáková

Vývoj a historie školství v Klášterci nad Orlicí

Olomouc 2021

vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 20. 06. 2021

.....

Romana Honzáková

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavlu Krákorovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce. Děkuji řediteli Masarykovy základní školy v Klášterci nad Orlicí Mgr. Radimu Hornákovi a starostce obce Bc. Lence Ševčíkové za poskytnutí materiálů a rad k práci. Dále děkuji panu Mgr. Josefu Kvičerovi za poskytnutí obrazového materiálu. V neposlední řadě patří velké poděkování mé rodině, za podporu, kterou mi po celou dobu studia i při psaní práce poskytovali, především pak mému manželovi Tomášovi.

Obsah

Úvod	5
1 Stručný vývoj školství v českých zemích	7
1.1 Vývoj školství ve středověku	7
1.2 Jan Amos Komenský	9
1.3 Vývoj školství do roku 1918	10
1.4 Vývoj školství 1918–1945	12
1.5 Vývoj školství 1945–1989	13
1.6 Vývoj školství po roce 1989	14
2 Historie obce Klášterec nad Orlicí	15
3 Historie školství v Klášterci nad Orlicí	17
3.1 První a druhá škola	17
3.2 Třetí a čtvrtá škola	18
3.3 Pátá škola	21
4 Školní expozitura na Jedlině a učitel Antonín Kavka	25
4.1 Jedlina	25
4.2 Škola na Jedlině	25
4.3 Antonín Kavka a Jedlinské hračky	26
Závěr	31
Seznam použité literatury a pramenů	34
Přílohy	36

Úvod

Téma pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila *Vývoj a historie školství v Klášterci nad Orlicí*. Jedním z důvodů, proč jsem si téma vybrala, byl fakt, že v této obci žiju a před nástupem na mateřskou dovolenou jsem byla učitelkou na místní základní škole. Také myslím, že stojí za pozornost úsek historie zdejšího školství v podobě expozitury na Jedlině a jejího učitele Antonína Kavky.

Cílem bakalářské práce je popsat historický vývoj školství v Klášterci nad Orlicí. Tato nevelká obec má bohatou historii školství. Od doložené existence první školy v obci v osmnáctém století bylo postupně zbudováno pět školních budov a kromě dvouletého období během Druhé světové války nebyla výuka v obci nikdy přerušena. Celá jedna kapitola se věnuje odloučené školní pobočce v části obce Jedlina. Tato česká expozitura byla založena po neštěstí, při němž umrzlo pět žáků, kteří se vraceli ze školy v Klášterci domů na Jedlinu. Jedlinská škola se proslavila díky místnímu učiteli Antonínu Kavkovi, který zde zavedl výrobu Jedlinských hraček, díky kterým měli místní obyvatelé pravidelné příjmy a děti tak mohly docházet do školy. Hračky jsou proslavené po celém světě a jsou neocenitelným dědictvím obce. Součástí práce je také krátké seznámení s vývojem školství v celých českých zemích, od nejstarších dob po současnost. Jedna z kapitol se věnuje také historii obce, protože ta je nedílnou součástí širšího kontextu. Práce je doplněna přílohami s dobovými i současnými materiály a fotografiemi. Práce by měla přinést ucelený přehled o školství v této obci.

Práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly, které se dále dělí na podkapitoly. V první kapitole se věnuji historii a vývoji školství v českých zemích, od středověku po vývoj po roce 1989. Druhá kapitola je věnovaná historii obce Klášterec nad Orlicí pro dotvoření kontextu o historii školství. Třetí kapitola popisuje školství v Klášterci nad Orlicí, vznik a existenci jednotlivých škol, významné osobnosti místního školství a také chod a zabezpečování výuky. Poslední kapitola se zaměřuje na expozituru v osadě Jedlina, která byla odloučeným pracovištěm české školy v Klášterci nad Orlicí. Velká část kapitoly je věnovaná osobnosti učitele Antonína Kavky, který zde působil, jeho metodám výuky a výrobě Jedlinských hraček.

Pro první část práce, která je věnovaná vývoji školství v českých zemích, jsem čerpala informace z publikací o historii školství, především od autorů Vladimíra Štveráka a Miroslava Somra. Co se týká historie obce a školství v Klášterci nad Orlicí, materiály mi poskytly publikace vydávané obcí při významných výročích (Almanach k 50. výročí školy, Almanach 700 let obce), školní kroniky a také soukromý archiv Mgr. Josefa Kvičery, který je uznávaným

archivářem naší obce. Při zjišťování informací jsem v některých případech narazila na nesrovnalosti ve školních kronikách a v publikacích, jednalo se především o rozdílné letopočty. Tyto nesrovnalosti však nebyly časté a zásadně tedy neovlivnily práci jako celek. Z dochovaných školních kronik není možné zjistit mnoho informací o úplném začátku školy v obci v 18. století, protože školní kronika se vede až od konce 19. století. Doplnující informace jsem získala také z elektronických zdrojů, webových stránek obce Klášterec nad Orlicí a stránek Masarykovy základní školy. Pro část věnovanou Antonínu Kavkovi byla hlavním zdrojem práce Radky Urbánkové publikovaná ve sborníku Pomezí Čech, Moravy a Slezska, který vyšel v nákladu muzea v Litomyšli. Z veškerých výše uvedených zdrojů a publikací lze získat případné další detailní informace o zvoleném tématu. Školní kroniky jsou uloženy ve školním archivu a lze do nich po domluvě nahlédnout.

1 Stručný vývoj školství v českých zemích

První kapitola a její podkapitoly popisují stručný vývoj školství v českých zemích. Jednotlivá časová období jsou rozdělena pro větší přehlednost. Vývoj je sledován od středověku po současnost.

1.1 Vývoj školství ve středověku

Feudální společnost se v Evropě formuje po zániku západořímské říše roku 476 a trvá v podstatě až do 16. století. Oporou feudálního zřízení byla církev, která převzala moc nad vzděláváním, které tím pádem dostalo značný teologický ráz. Vznikly dvě nové kategorie škol, které měly vychovávat dostatečný počet duchovenstva, zakládané při kláštorech a kostelích. Prvními byly klášterní školy, které zajišťovaly vzdělání řádových mnichů a druhými školy katedrální, které vzdělávaly světské kněží. Církev také mimo tyto školy zajišťovala výchovu a vzdělání u vrchních tříd společnosti, zajišťovala si tak svůj podíl na moci. Mniši prepisovali knihy a křesťanství se tak zasloužilo o rozšíření gramotnosti, v kláštorech se také uchovávaly cenné rukopisy a památky vzdělanosti, mniši působili ve výuce obyvatel přilehlých osad a někteří dokonce působili i jako poradci různých vládců. V Praze bylo po roce 973 zřízeno biskupství a vznikla katedrální škola při sv. Vítu, podobná škola vznikla později také na Vyšehradě a v roce 1073 v Olomouci. Další školy byly zřízeny při kláštorech benediktýnského řádu, který přišel do Čech v roce 993, například v Břevnově, Broumově, Třebíči apod. Příklady benediktýnů následovaly i další řády. Základní vzdělávání bylo poskytováno na nejnižším stupni církevních škol, na školách farních, vyučovalo se zde čtení, psaní a zřídka počty. Během vlády Karla IV. patřila Praha, co do počtu škol, k nejpřednějším městům Evropy. Výuka na školách probíhala v latině a podle latinských učebnic. Kázeň byla vyžadována velmi krutě a přísně, časté byly tělesné tresty. Naprosto opomíjenou byla výchova tělesná. Klášterní a kapitulní školy postupně zanikaly až během 16. století, některé splynuly se školami partikulárními (Štverák, 1983).

V období 12. – 14. století vznikají evropské univerzity, které se zabývají náročnějšími úkoly než školy církevní. Roku 1348 byla jako 32. v Evropě, první na sever od Alp, zřízena univerzita pražská. Ta vznikla za vlády Karla IV. a byla odsouhlasena bulou papeže Klimenta

VI. Univerzita se skládala ze čtyř obvyklých fakult – teologické, právnické, lékařské a artistické. V zakládací listině Univerzity Karlovy se praví, že univerzita je zřizována proto, „aby věrní obyvatelé našeho království, kteří neustále lačnější po plodech vědění, nebyli nuceni doprošovati se cizí pomoci, nýbrž aby v království našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělávali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými ke zdravému úsudku, a aby nejen nebyli již nuceni, ba aby mohli pokládati za zbytečné obcházení za účelem bádání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích, ale naopak aby mohli být hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku“. (Štverák, 1983, s. 66) Vyučovacím jazykem byla latina, na univerzitě tedy mohli studovat uchazeči různých národností (Štverák, 1983).

Středověké vzdělávání bylo téměř výhradně v rukou církve, jednalo se o prosté memorování, osvojování hotových poznatků a podřizování se církevním dogmatům. Během 14. století docházelo k ostré kritice církve a sociálním nerovnostem ve společnosti. Vedle fanatiků byli kritiky také náboženští reformátoři, mezi nejvýznamnější patřil John Wicleff. V českých zemích byl hlavním představitelem reformace Petr Chelčický, zakladatel nauky českobratrské. Čeští reformátoři se řídili především učením anglického reformátora Jana Wicleffa, které na pražskou univerzitu přinesl mistr Jeroným Pražský. Mravní obrodu hlásal také Tomáš ze Štítného, zakladatel české filozofie, který vycházel z učení Tomáše Akvinského. K Wicleffovu učení se hlásil také mistr Jan Hus, který se stal prvním zvoleným rektorem pražské univerzity. Kritizoval světskou moc církve a hlásal nutnost nápravy poměrů v církvi i ve společnosti. Reforma měla velký vliv na vývoj českého školství, postupně zanikaly klášterní školy, vývoj školství se celkově pozastavil. Husitské hnutí chtělo prosadit právo na vzdělávání pro všechny vrstvy společnosti, také pro ženy a dívky (Štverák, 1983).

Během 13. století vznikaly vedle církevních škol také školy cechovní a kupecké. Cechy a kupecká družstva zajišťovala spolu s městskou samosprávou chod těchto škol, rodiče žáků platili školné, které zajišťovalo podstatnou část učitelského platu. Tyto nové typy škol splynuly ve školy městské (magistrální), ty dostaly název školy partikulární, zajišťovaly pouze částečné vzdělání a žáci byly z určitého území. Během 15. století se školy nazývaly scholae triviales, protože zajišťovaly elementární vzdělání. Tyto školy již nebyly zcela podřízené církvi, jejich správu zajišťovala města. Na konci středověku existovaly tři typy městských škol. Prvním, nejnižším, typem byla městská škola, nazývaná také dětinská. Zde se učilo v mateřském jazyce abecedě, čtení knih a psaní dopisů. Škola byla stále určena jen pro vyšší vrstvy obyvatelstva, současně tedy vznikaly tzv. školy pokoutní pro nižší vrstvy a také pro dívky. Zprvu zde učili řemeslníci, později i učitelé městských škol. Právě zde vyučující byli nejvíce pronásledováni

církvi, která se obávala, že vzdělanost obyvatelstva povede ke kacířství. Druhým typem byly partikulární školy, vyučovalo se v latině. Do dětských škol žáci nastupovali již ve čtyřech letech, do škol partikulárních poté v šesti či sedmi letech. Posledním typem byly stávající školy klášterní a katedrální, z kterých bylo možné jít studovat na univerzitu (Štverák, 1983).

V období 14. – 16. století pronikal do výchovy a vzdělávání humanismus. V českých zemích se po porážce husitského hnutí dostává humanismus, přes odpor vedení, na univerzitu. Dochází k výuce v mateřském jazyce. Podíl na vzdělávání od poloviny 16. století má také jezuitský řád, ten zřizoval bezplatné veřejné řádové školy. Očekávala se naprostá poslušnost a oddanost. Jezuité se zaměřovali především na střední a vysoké školství, působit chtěli především na aristokratické třídy, ve vzdělání všeho lidu viděli nebezpečí a nevzdělanost je měla chránit před hříchem. Jezuité založili pražské Klementinum, kde se nacházelo gymnázium a filozofická, teologická a později právní fakulta. Koleje zřídili v Olomouci, Brně, Chomutově a dalších českých městech. Vzdělávání podle jezuitů bylo značně pokrokové, byli dobře vybaveni učebními pomůckami, k žákům se přistupovalo individuálně. Do centra pozornosti se také dostala tělesná výchova a etická výchova. V pobělohorské době se opět začaly zakládat klášterní školy, ať už pod řádem jezuitů či jiným. Protestantské školství zaniklo. Vyučovat se kromě latiny začalo také v němčině. Do vzdělávání rovněž zasáhl vznik Jednoty českých bratří, založené bratrem Řehořem v Kunvaldu roku 1457. Výchova vycházela z husitských tradic, vyšší vzdělání neuznávali (Štverák, 1983).

1.2 Jan Amos Komenský

Ve vývoji školství v českých zemích nelze opomenout odkaz Jana Amose Komenského. Ten v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu tvořil své velké pedagogické dílo. Narodil se roku 1592 na Moravě do českobratrské rodiny. Během života byl zkoušen mnoha ranami osudu, pronásledován, obviňován, ztratil rodinu. Byl autorem učebnic a připravoval reformu školství. Vytvořil tzv. Českou didaktiku, která je prvním systematickým pedagogickým dílem o výchově a která obsahuje sestavu pedagogických pojmů. Byla součástí souboru *Ráj český*, druhou část souboru tvořila tzv. Speciální didaktika. Komenský zastával ideu pansofie¹, děti by se měly učit všemu, učivo zahrnuje všechny poznatky lidstva, které jsou metodicky zpracované. Komenský také jako první odůvodnil nutnost předškolní výchovy a to konkrétně

---

¹ Pansofie – vševěda (všemoudrost)

v díle *Informatorium školy mateřské*.² Dílo mělo sloužit pro domácí výchovu dětí do šesti let, obsahovalo také část o vztahu rodiny a školy a rady budoucím matkám. Dalšími Komenského díly byly např. *Škola hrou*³, *Svět v obrazech*⁴, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*.⁵ Komenský zastává názor, že vzdělání má být umožněno každému, bez ohledu na postavení, pohlaví či nadání. Jak uvádí Štverák, 1983, s. 118: „Školy mají být opravdovými dílnami lidskosti a nikoli scholastickými mučírny mládeže, jako byly doposud. Komenský optimisticky soudí, že všechny děti jsou vzdělavatelné. Dělí je podle schopností a charakteru na 1. bystré a poslušné, vhodné pro vědeckou práci, 2. bystré, a linkavé, 3. bystré, ale nezkrotné, 4. málo bystré a přitom a) poslušné, nebo b) nezkrotné. Hlavním nástrojem vzdělávání má být názornost. Ač se sám Komenský nepovažoval za pedagoga a tuto oblast vnímal jen jako své vedlejší zaměstnání, zanechal nesmazatelný odkaz dalším generacím. Je považován za zakladatele pedagogiky jako vědy. Některé státy dodnes čerpají z jeho odkazu při formování vzdělávání (Štverák, 1983).

1.3 Vývoj školství do roku 1918

Důležitým milníkem pro české školství se staly reformy Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Po období úpadku vzdělávání v českých zemích dochází k mnoha změnám. Reformy měly vést především k upevnění moci monarchie, válečné neúspěchy byly totiž přičítané nedostatku lidového vzdělání. Z pruského Slezska byl na příkaz Marie Terezie povolán Johann Ignaz Felbiger, školský reformátor, aby zlepšil stav školství v monarchii. Ten zastával názor, že vzdělanost lze zlepšit jinými vyučovacími způsoby založenými na poznání a pochopení písmenkové a tabulkové metody. Trval na hromadném vyučování a zavedl zkoušky na konci semestrů. Tabulková a písmenková metoda však nebyla příliš účinná, žáci se nazpaměť učili texty, které jim učitel připravil do „tabulky“. Marie Terezie si však díky rozvoji manufaktur a s tím spojenou potřebou základního vzdělání lidu uvědomila nutnost zavedení povinné školní docházky. |J. I. Felbiger se jí jevil jako nejlepší kandidát pro uskutečnění této reformy. „Již 6. prosince 1774 byl vydán *Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařsko-královských dědičných zemích*.

---

² Dokončeno v roce 1632, v němčině vyšlo roku 1633, v latině roku 1653. Český rukopis nalezen roku 1856 v Lešně a vydán roku 1858.

³ Dramatizace osmi divadelních her pro snazší učení jazyků

⁴ Zjednodušená jazyková učebnice doplněná obrázky a překladem v mateřské řeči

⁵ Komenského nejvýznačnější dílo, reforma vědění a změna světa výchovou

Obsahoval 79 paragrafů, hovořil o výchově chlapců i dívek, pro něž měly být zřizovány školy na vesnicích i ve městech.“ (Somr, 1987, s. 153) Triviální školy, jednotřídní nebo dvoutrídni, měly být zřízeny na farách, a pokud to bylo možné, tak oddělit školy pro dívky od těch chlapeckých. V triviální škole se učilo číst, psát a počítat, dívky se učily šít a plést. Na vesnicích byla zahrnuta také výuka hospodářství, ve městech potom základní poznatky o průmyslu. Povinnost školní docházky ještě nebyla vymezena, bylo však doporučeno, že by děti měly do školy chodit alespoň šest let. Na vesnicích existoval systém úlev během léta, ten platil pro žáky ve věku od devíti do dvanácti let. Dalším typem školy, která měla být zřízena, byla škola hlavní. Ta měla být založena v každém kraji a měla být trojtřídní, později čtyřtřídní. K předmětům, které se vyučovaly na triviálních školách, se přidaly základy latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení, geometrie a hospodářské a průmyslové základy. Posledním typem byla škola normální, jedna v zemi, kde se kromě všech výše zmiňovaných předmětů vyučovaly také předměty potřebné pro budoucí učitele. Gerhard van Swieten, který byl osobním lékařem Marie Terezie, se podílel na reformaci univerzitního vzdělávání. Přednášky se začaly realizovat v němčině a v roce 1791 vznikla na pražské univerzitě katedra českého jazyka. Určitými změnami prošla také gymnázia (latinské školy), například bylo zavedené školné, upravené podmínky pro přijetí, vykonání přijímací zkoušky, apod. Také se výrazně zmenšil jejich počet. Naopak přibylo škol pro lidové vrstvy obyvatelstva. Na školách se vyučovalo německy, s výjimkou triviálních škol, kde byla výuka v češtině. Josef II. sice usiloval o unifikaci němčiny jako vyučovacího jazyka, tyto snahy však nebyly úplně úspěšné. Stále se vydávaly české učebnice a pomůcky, také většina českých učitelů němčinu neovládala. Během poslední třetiny 18. století se již zadařilo nastavit systém školství, stále pokračovalo zakládání triviálních škol. Rodičům, kteří své děti neposílali do školy, již hrozily sankce. Přesto však ještě zcela nefungoval systém povinného vzdělávání. Po smrti Josefa II. byl vydán nový školský zákon, který nepodporoval nutnost vzdělání, od osvíceneckých snah josefínského období se tedy opět upouštělo (Somr, 1987).

Během let 1774–1848 se zažil pojem vlastenecký učitel. To byl takový učitel, který usiloval o české školství v období germanizace. Mezi tyto učitele patřili mimo jiné Josef Liboslav Ziegler, Jan Nepomuk, Josef Filcík nebo Věnceslav Metelka. (Somr, 1987). Po revolučním roce 1848 nastoupil v českých zemích bachovský absolutismus. „*V roce 1855 byl uzavřen konkordát (dohoda mezi státem a církví), podle něhož bylo církevní kontrole podřízeno vyučování na nižších i vyšších školách.*“ (Štverák, 1983, s. 215) V roce 1867 se vedením nad školstvím ujímá stát na základě nové ústavy. Dohled církve se zúžil na výuku náboženství na školách. Měnil se systém triviálních škol, český jazyk se dostal na úroveň

německého, byla stanovena povinná osmiletá školní docházka pro chlapce i dívky, byly rozšířené učební osnovy na školách. Vedle obecných škol vznikaly také školy městské, které poskytovaly hlubší vzdělání. Také učitelé zaznamenali změny, museli mít vykonané zkoušky učitelské způsobilosti, byl stanoven maximální počet hodin úvazku a nejvyšší počet žáků ve třídě mohl být 80. Učit mohly i ženy, ovšem pouze do doby, než se vdaly, poté již vyučovat nesměly. Během následujících let docházelo k mnoha změnám na všech úrovních školství. Vznik nových univerzit, rozvoj průmyslových a odborných středních škol. Čeští spisovatelé a spisovatelky se věnovali problematice českého vzdělávání. V období Národního obrození neustávaly snahy o české školství, o obrodu českého jazyka a národa. Vznikaly také první vyšší dívčí školy. Vzděláváním dívek se zabývala česká spisovatelka Žofie Podlipská, její sestra Karolína Světlá, ale také například Božena Němcová či Eliška Krásnohorská a další. Procento studujících dívek a žen bylo stále malé. *„Ještě ve školním roce 1905–1906 studovalo na pražské univerzitě pouze 171 žen, což představovalo 4,2 % z celkového počtu všech studujících. První ženou – absolventkou pražské univerzity byla MUDr. Anna Honzáková, vykonávající lékařskou praxi v letech 1905–1940 v Praze na Moráni č. 7.“* (Štverák, 1983, s. 223)

Na přelomu 19. a 20. století upadala úroveň vzdělání učitelů. Na jejich místo často nastupovaly nekvalifikované síly. Ve společnosti také stále sílí rozpory mezi dělnickou třídou a buržoazií. Základní školství stagnovalo, národní školy byly přeplněné. Lepší situace byla ve středním školství, vznikala reformní reálná gymnázia, ta se tak přidala k již existujícím gymnáziím, reálkám a reálným gymnáziím (Štverák, 1983).

1.4 Vývoj školství 1918–1945

Dne 28. října 1918 vznikla samostatná Československá republika. V napjatém období plném změn musely politické strany zohlednit demokratizaci školství. Především levicově orientované strany považovaly za nutnou reorganizaci školství, zlepšení postavení učitelů, změny ve výuce, zrušení celibátu učitelek (ten byl zrušen zákonem v roce 1919). Bylo pamatováno, na rozdíl od dob monarchie, na vzdělávání národnostních menšin v mateřském jazyce a to i na středních a odborných školách, v případě němčiny i na vysokých školách. Bylo přerušeno poněmčování dětí v příhraničních oblastech. V napjaté atmosféře let 1918–1920 byl na začátku července roku 1920 svolán První sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti. Konal se pod záštitou Tomáše G. Masaryka a měl na něm být sjednán školní program pro následující roky, určitého pokroku se i přes překážky dosáhlo. Přesto

zákony vydanými v roce 1920 došlo k velkému poklesu platů učitelů a tím k znevážení jejich profese od buržoazních stran. Učitelé čelili mnoha útokům ze stran církevních představitelů i nevzdělané veřejnosti. Od vzniku státu byly také neustálé snahy o zvýšení vzdělanosti učitelů. Byla zakládána vysokoškolská pedagogická studia v Praze a Brně. Hospodářská krize ve třicátých letech se negativně podepsala také na školství. „Dne 13. července 1922 byl vydán tzv. malý školský zákon č. 226/1922 Sb. z. a n., jehož platnost se vztahovala na celé území republiky. Malý školský zákon zejména a) zavedl osmiletou školní docházku pro celou republiku (na Slovensku byla do té doby šestiletá), b) zrušil úlevy ve školní docházce, c) snížil počty žáků ve třídě na jednotřídní škole na 64 žáků, na ostatních školách na 70 žáků, d) zavedl koedukaci na všech stupních škol, e) uznal rovnost učitelů a učitelek před zákonem.“ (Štverák, 1983, s. 311) Zákon přesto nevyřešil základní otázky týkající se školství, byl proto odsuzován jako nedostatečný. „Malý školský zákon zaváděl nové učební předměty: občanskou nauku a výchovu, ruční práce pro hochy a nauku o domácím hospodářství pro dívky. I když náboženství zůstalo v učebním plánu na prvním místě, rodiče měli právo své dítě z vyučování náboženství odhlásit.“ (Štverák, 1983, s. 311)

Po obsazení republiky v roce 1939 německými nacisty byl vytvořen protektorát Čechy a Morava. České školství přejalo německý model fungování, upraveny byly obecné a měšťanské školy. Omezeno bylo vzdělávání dívek. Zvýšil se počet hodin německého jazyka, některé předměty se vyučovaly pouze v němčině. Z učebnic zmizely zmínky o svobodném Československu a jeho významných osobnostech (Štverák, 1983) (Somr, 1987).

1.5 Vývoj školství 1945–1989

Po konci 2. světové války byly školy znárodnovány, veškerá předchozí nařízení zrušena a byly zavřeny německé školy. Velmi se promítlo propojení s komunistickým režimem, ruský jazyk byl hned po mateřském v učebních osnovách nejdůležitější, budovaly se dobré vztahy se slovanskými zeměmi, především potom se Sovětským svazem. Bylo založeno nebo obnoveno mnoho vysokých škol a jejich provoz byl upraven zákonem. Základní školství je upraveno na základě Košického vládního programu, jsou vydány nové učební plány, je uskutečňovaná devítiletá školní docházka, atd. Po Únoru 1948 se stal hlavním východiskem pedagogiky marxismus-leninismus. V platnost vešel také školský zákon, který vytvářel jednotnou školskou soustavu a garantoval právo na vzdělání pro každého žáka. „Nová československá jednotná státní škola byla rozdělena na tři stupně: první stupeň tvořila škola

národní (1. – 5. ročník), druhý stupeň čtyřletá škola střední (6. – 9. ročník) a třetí stupeň tvořily školy povinné a výběrové.“ (Štverák, 1983, s. 358) Tento zákon byl zrušen a nahrazen novým v roce 1953, ve kterém se povinná školní docházka zkracuje na osm let (šest až čtrnáct let věku dítěte). Upraveno bylo také vzdělávání učitelů. Další školský zákon vešel v platnost v roce 1960 po XI. sjezdu KSČ. Ten upravil návaznost jednotlivých stupňů škol a vzdělávacích zařízení. Základní škola je opět na devět let. V roce 1973 byl vypracován dokument *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*. Obsahoval dlouhodobý plán rozvoje školství a vzdělávání (Štverák, 1983) (Somr, 1987).

1.6 Vývoj školství po roce 1989

Po Sametové revoluci v roce 1989 a pádu komunistického režimu a Sovětského svazu dochází i v oblasti školství k mnoha změnám, které mají dlouhodobý charakter. Nejdůležitější byla demokratizace a decentralizace vzdělávání. Bylo zrušeno znárodnování všech škol, vznikaly nové učebnice, obory, vzdělávací programy. Je možný vznik soukromých a církevních škol. Upraveno bylo také řízení škol a pravomoci ředitelů. Současné základní vzdělávání je rozděleno na 2 stupně, první stupeň je pětiletý, druhý potom čtyřletý. Je tedy povinná devítiletá školní docházka. Nadále se pracuje na demokratizaci vzdělávání, je snaha dosáhnout evropského rozměru. Obsahy základního a středního vzdělávání jsou upraveny v Rámcových vzdělávacích programech, které vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Každá škola si poté sestavuje svůj vlastní Školní vzdělávací program, kde si Rámcový vzdělávací program rozpracovává a upřesňuje pro své potřeby (MŠMT, 2009).

2 Historie obce Klášterec nad Orlicí

První zmínkou o obci Klášterec nad Orlicí, původní název Orlitz, je zmínka ve veřejné listině papeže Bonifáce VIII. ze dne 15. prosince 1295. Další zmínka je v listě od pražského biskupa Tobiáše z Bechyně, který zmiňuje úmysl postavit zde klášter, tato listina se datuje do let 1279 až 1290. Obec tedy vznikla patrně před rokem 1280. Obec Klášterec nad Orlicí leží na řece Divoké Orlici v Pardubickém kraji, v podhůří Orlických hor. Osada původně patřila pod správu Přemysla Otakara II. a v roce 1361 již patřila rodu Žampachů. V roce 1575 byl Klášterec a okolní obce prodán Mikuláši z Bubna, držiteli Litického panství. V tomto rodě zůstalo panství až do roku 1809, kdy jej kupuje Veriant, hrabe Windischgätz. Ten jej roku 1815 prodává Johanu Parischovi, vlastníkovu zámku v nedalekém Žamberku. Původní název Orlitz (Orlík nebo Orlička) se vyskytuje ještě kolem 1395. Poté se obec přejmenovává na Klášterec, jak je patrné ze zmínky ze spisu Bienerberkt, kde se uvádí, že mnoha obcím zůstal pouze název po klášterech, které v nich kdysi stávaly. Tato listina tedy potvrzuje, že zde klášter skutečně stál. Jeho výstavba se datuje do let mezi 1256 až 1279. Jednalo se o malý klášter, který především poskytoval útočiště procházejícím. Při výkopech v roce 1956 byly u dnešního kostela objeveny základy zdi kláštera. Klášter spravoval mnišský řád cyriaků, který byl úzce propojen s německými křižáky. Poloha stavby byla tedy důležitá také pro německé výboje na východ Evropy. Jelikož řád vystupoval proti husitům, ti jejich kláštery v roce 1421 zničili. Život v obci byl těžký, kromě poddanských a nevolnických poměrů sužovaly obyvatele také časté mory, které se okolním obcím a Klášterci zdaleka nevyhýbaly. Například během moru v roce 1585 umíralo denně v Klášterci 11 lidí. V roce 1630 byla obec pro změnu napadena a vypleněna švédskými vojsky. Obec tedy neměla mnoho obyvatel, to se začalo měnit až v 18. století. V roce 1870 bylo při sčítání zjištěno 245 domů s 1 363 obyvateli. Klášterec měl a má několik osad, mezi ně patří Lhotka, Zbudov, Čihák a Jedlina. Po vypuknutí 1. světové války, 26. července 1914, přijel do obce úředník okresního hejtmanství ze Žamberka s vyhláškou o mobilizaci. Narukováni byli muži ve věku 21 až 39 let. Celkem se války zúčastnilo 208 mužů z obce a přilehlých osad, padlo jich 56. V září roku 1929 jim byl na památku odhalen pomník padlých. Před 2. světovou válkou se již od roku 1935 budovalo pohraniční opevnění, také v Klášterci nad Orlicí najdeme několik pevností jako připomínku této doby. Současně byla zbudovaná také kasárna. V Klášterci bylo několik kamenolomů, odkud se dovážel materiál na stavbu opevnění. Po obsazení republiky nacistickými vojsky se jednotky usazují také v kláštereckých kasárnách. 5. května 1945 je již slyšet střelba z nedalekého Polska, v té době jsou kasárna stále plně obsazena německou armádou a v Klášterci se utváří národní

výbor. Německá armáda odchází až 8. května, občané obce se chystají na uvítání osvoboditelů z řad Rudé armády. První sovětské tanky přijíždějí 9. května. Z přírodních zajímavostí se v blízkosti obce nachází Zemská brána, která se nachází na hranici dvou okresů a také na hranici dvou států, České republiky a Slovenska. V obci se také nachází část Pastvinské přehrady. V roce 1890 byl v obci založen hasičský sbor a to především díky místnímu učiteli Antonínu Simonovi, který byl také prvním velitelem. Významnou součástí obce, její historie a kultury je místní tělovýchovná jednota Sokol, o jejím založení bylo rozhodnuto v roce 1909 na valné hromadě. V témže roce bylo zahájeno cvičení v místním hostinci. V roce 1911 byl založen také lyžařský oddíl, který o rok později daroval příspěvek na veřejnou obecní čítárnu. Během 1. světové války se činnost Sokola pozastavila, obnovena byla posléze a ustanovila se potřeba vybudování sokolovny. Stavba byla zahájena 21. dubna 1926 a díky velké pili členů Sokola i místních obyvatel byla stavba dokončena 28. ledna 1928. Slavností otevření se konalo 29. července 1928. Sokolovna nesloužila pouze ke cvičení, ale také místnímu divadelnímu spolku Ledříček, pro různé kulturní akce a v roce 1930 tu bylo zřízeno také kino. V současné době má Klášterec okolo 900 obyvatel, nachází se zde mateřská a základní škola, tělovýchovná jednota Sokol a další občanská vybavenost (Kačena, 1980).

Při pátrání po historii obce určitě stojí za zmínku publikace *Od kolébky českobratrské ke Králickému sněžníku* od Josefa Simona, která byla vydaná v roce 1927. Ta uvádí historii obce s podobnými fakty, které jsou uvedené výše, nadto se zmiňuje o významných osobnostech, které jsou s Kláštercem nad Orlicí více či méně spojené. Mezi ně patří například Dr. Eduard Albert, který v nedalekém Žamberku založil léčebný ústav Albertinum, Alois Jirásek, který místním krajem putoval a psal o něm. Dále Tomáš G. Masaryk, který zde strávil letní prázdniny s rodinou. Místní krajina a lidé inspirovali mnoho umělců, spisovatelů a malířů, k tvorbě (Simon, 1927).

3 Historie školství v Klášterci nad Orlicí

První doložená škola byla v Klášterci nad Orlicí založena roku 1713, byla jednotřídní. Od té doby prošlo školství v obci dlouhým vývojem. Dohromady bylo do dnešního dne vystavěno a užíváno pět škol. Škola v obci funguje doposud, nyní Masarykova základní škola s devíti ročníky.

3.1 První a druhá škola

O úplném počátku vyučování v Klášterci nad Orlicí můžeme vést pouze dohady. Lze ale předpokládat, že pokud byla od 14. století v obci fara, nějaká výuka probíhala už v té době. Do poloviny 18. století však neexistují žádné konkrétní důkazy. První doložená škola v Klášterci nad Orlicí byla vystavěna v roce 1713 na místě dnešní fary. Co víme je, že byla kamenná, přízemní a měla dvě místnosti. V jedné se vyučovalo a v druhé měl obydlí místní učitel. Škola se nazývala vrchnostenská, protože její stavbu platila vrchnost a škola jí také měla sloužit. Tehdejší úroveň učitele byla pramálo srovnatelná s dnešní, většinou se jednalo o jednotlivce, kteří uměli číst a psát, často vojáci. Dle paměti byl zdejším prvním učitelem jistý pan František Štěpán z Pastvin. Školní docházka byla v té době nepovinná, často se tedy stávalo, že škola zela prázdnotou, do školy také docházely pouze děti zámožnějších rodin. Obecně nebylo vzdělání považováno za důležité a děti spíše pomáhaly doma a na panském. Také náplní výuky byly znalosti, které měl učitel, vše bylo samozřejmě podřízeno zájmům světské a duchovní vrchnosti. Škola sloužila výuce do roku 1757, kdy byla zrušena a budova byla přidělena jako obydlí místnímu kaplanovi. Žamberská vrchnost, pod jejíž panství Klášterec nad Orlicí spadal, dala vystavět školu novou. Ta stála za kostnicí na kostelním pozemku, škola byla dřevěná a budova s číslem popisným 3 dodnes stojí. Škola byla jednotřídní, docházely do ní děti nejen z Klášterce, ale také z Pastvin a přilehlých kunvaldských Končin. Od jara do podzimu byla škola prázdná, přes zimu bylo dětí naopak tolik, že musely sedět na dřevěných špalcích. Protože učitelský plat nebyl valný, dal místní učitel přepažit třídu a v jedné její části umístil tkalcovský stav, na kterém pracoval i během výuky (Kačena, 1980) (Kronika školy klášterecké, 1885–1907).

3.2 Třetí a čtvrtá škola

Kvůli neustále narůstajícímu počtu žáků přestala být škola vyhovující, nejprve měla být přestavěna, ale protože za kostnicí byla zastrčená a úprava by byla nákladná, byl odkoupen pozemek pro stavbu nové školy. Majitel pozemku nechtěl k prodeji svolit, byl proto přinucen krajským rozhodnutím a za pozemek dostal výměnou jiný. Nová škola se začala stavět v roce 1832, dokončena byla v roce 1833 kláštereckým zedníkem Josefem Ledvinou. Jak dokládá zápis v Kronice školy klášterecké z roku 1855 od učitele Antonína Simona: *„Dne 7. července r. 1833 na den „Navštívení Panny Marie, byla nekořským vikářem a školním dohlížitelem p. Bernardem Šmídrou, farářem ze Žamberka posvěcena. Svěcení se účastnili majitel panství žamberského Jan Parisch, rytíř královského švédského polárního řádu, jako patron školy; pak hrabě z Bubna, majitel panství Doudlebs a Jelení; p. František Pelikán, vrchní ze Žamberka; p. Eduard Šerck, purkrabí a p. František Baroch, obročí dvora Helkovického. Hosté tito byli při příchodu svém uvítání střebrou a hudbou. Kázání měl p. Antonín Buchtel, rodák z Pastvin, kooperátor zdejší na slova: „Miluje národ nás, neb školu ou nám vystavěl. Po kázání následovala mše, pak průvod ke škole. Následovalo svěcení; po něm pak zkouška z náboženství. S povolením vrchnostenským zbudována i kamenná stodola pro místního učitele a lokálistu.“* Příjmy školy nebyly nikterak vysoké, kolem roku 1820, kdy zde sloužil pátý učitel, byly upraveny. Ke klášterecké škole byly v roce 1825 přiděleny Končiny, část vedlejší vsi Kunvaldu. Naproti tomu se v roce 1828 oddělily Pastviny, protože tam byla zřízena filiální škola. V roce 1875, konkrétně 1. března, byla zdejší škola rozšířena na dvoutřídní, stávající jedna místnost se za tímto účelem přepažila zdí. Přepažením však došlo k velké vlhkosti a nepříjemnému prostředí, dřevěnou konstrukci také napadl dřevokaz, přesto však škola fungovala až do roku 1886. V roce 1877 byla ještě rozšířena na trojtřídní školu. Třetí třída byla však umístěna v domě s číslem popisným 8 pana Václava Štěpána. Bylo však opět nutné vystavět školu novou, již čtvrtou, místo bylo vybráno nad farou naproti kostelu, konkrétně louka pana Františka Katzra. Stavba školy byla svěřena místnímu starostovi, panu Vítu Kalousovi, ten se spojil s panem Františkem Havlíčkem, stavitelem ze Žamberka, náklady na novou školu činily celkem 14.065 zlatých. Stavba byla zahájena 15. dubna 1886, 19. dubna byl položen základní kámen, 12. června byla položena střecha a již prvního září téhož roku bylo zahájeno vyučování. Svěcena byla škola 3. října 1886, účastnili se okresní hejtman Pavel Phol, školní inspektor Vincenc Podhajský, okresní starosta Valdemar Mazura, ředitel gymnázia v Rychnově nad Kněžnou pan Ondřej Franta, 40 učitelů, Ignác Bílek, biskupský vikář

z Bartošovic. Pan I. Bílek vykonal svěcení za asistence místního faráře, slavnostní řeč pronesl inspektor Podhajský. Škola byla trojtřídní, v roce 1887 rozšířena na čtyřtřídní a v roce 1896 na pětitřídní. Mezi významné učitele toho období bezesporu patřil pan Antonín Simon, který založil první kroniku klášterecké školy a o kterém se v ní můžeme dočíst: „*Antonín Simon, narozen 16. listopadu r. 1858 v Lukavici u Kyšperka. Prvního vzdělání nabyt na obecné škole v Lukavici; kdež otec jeho byl též učitelem. Pak odešel na reálku do Hradce Králové. Po odbytí nižší reálky vstoupil na učitelský ústav v Hradci Králové. Roku 1874 vstoupil na učitelský ústav tehdež již čtyřletý, kdež v měsíci červenci r. 1878 podrobil se zkoušce maturitní. Působil jako vyučitel při obecných školách v Jamném, v Sobkovicích a Jablonném. Roku 1883 ustanoven definitivním učitelem v Klášterci. Roku 1884 ustanoven zast. řídícím učitelem na zdejší škole a r. 1885 definitivním.*“ (Kronika školy klášterecké, 1855–1907)

Čtvrtá klášterecká škola fungovala až do roku 1919. Také v roce 1909 byla na požadavek občanů zřízena v přilehlé osadě Jedlina školní expozitura, pobočka obecné školy. Té bude věnována samostatná kapitola této práce. V roce 1919 byla tedy v Klášterci nad Orlicí zřízena měšťanská škola, obec tak byla první v okolí, která tento typ školy měla. Z velmi pečlivě vedených školních kronik jsou zjistitelné počty žáků, vybavení škol, personální obsazení a změny, také události probíhající během školních let, oslavy, výlety a další. Jako ukázkou cituji zápis učitele Antonína Simona z roku 1885, který se nachází v Kronice školy klášterecké: „*Koncem školního roku 1884, t. dne 31. července bylo všech školou povinných dětí celé osady školní 308. Z toho počtu zapsány byly do školy a měly do ní choditi 302 děti, 3 chodili jinám do školy obecné a 3 sprostěny byly chození do školy pro vady na těle neb na duchu. Stále chodilo beze všeho zameškání 7 dětí, 52 dítě vynechalo 1 – 10 půldnů neomluvených, 86 d, vynechalo 11 – 40 pd. neoml., 56 d. 41 – 90 pd. neoml., 75 d. pak přes 90 pd. neoml. a zcela nechodilo 26 dětí. Jakož z přechozího patrno, není to dosud s chozením do školy zvláště žáků 13 a 14 letých tak, jak by si přáti bylo, a protož usnesla se k návrhu řídícího uč. Antonína Simona místní školní rada v zasedání ze dne 13. září t. r., aby nedbalí rodičové přísně napomenuti a vybidnuti byli, by ve příštím školním roce dítky pilněji do školy posýlali.*“ Je tedy zřejmé, že pravidelná docházka dětí nebyla nejlepší, v zápisech z dalších školních let se však stavy žáků postupně vylepšují, zřejmě přispěl také fakt, že rodiče byli trestáni vězením za nedostatečnou docházku svých dětí. Během prvního školního roku „čtvrté“ klášterecké školy, byli všichni žáci katolického vyznání. Ve škole byla také žákovská knihovna, která však byla ve špatném stavu, čítala okolo 100 svazků, ze zápisu je zřejmé, že žáci knihovnu využívali. Před nástupem učitele Antonína Simona v roce 1885, vyučoval na škole řídící učitel Josef Skála, který odešel na odpočinek po 20 letech působení na zdejší škole. Ve školním roce 1884–1885 vešel

v platnost nový zákon, který upravoval chod obecných škol, také byly schváleny nové učební osnovy pro obyčejné školy obecné s vyučovacím jazykem českým i německým. Osnovy byly schváleny a v platnosti byly od školního roku 1885–1886. Mezi nařízeními byl mimo jiné zákaz zpěvu pro žáky, kterým se mění hlas. Ve školním roce 1885–1886 mělo školu navštěvovat celkem 303 dětí, bez zameškání chodilo pouze 28 žáků, všichni byli katolického vyznání a české národnosti. Žákovská knihovna obsahovala 110 svazků. Školní rok byl zahájen 16. září mši, poté se žáci odebrali do školy, kde jim byl přečten školní řád, ukončen byl slavností 31. července 1886. Z hodnocení celého školního roku 1885–1886, které do kroniky zapsal řídicí učitel Antonín Simon, vyplývá, že rok byl dobrý, docházka žáků se zlepšila a již brzy bude dokončena stavba nové budovy školy, která bude vyhovující pro požadavky školy. Zmiňuje se o přeplněnosti tříd, kdy v jedné bylo i přes 100 žáků. Zmiňuje se také o dobré úrodě. V dalším školním roce navštěvovalo školu 307 žáků, do používání byla uvedena nová školní budova nad farou, která měla prostorné třídy a vhodné zařízení a pomůcky. 322 dětí, tolik jich navštěvovalo školu ve školním roce 1887–1888, další rok pouze 289 dětí, to bylo zapříčiněno tím, že v roce 1880 zemřelo mnoho narozených dětí na spálu. Další rok bylo žáků již více, konkrétně 303 dětí. Během dalších let se počty žáků výrazně neměnily a škola měla stále okolo 300 dětí. Výnosem Zemské školní rady z 20. srpna 1896 dochází k rozšíření zdejší školy na pětitřídní. Během všech let existence školy byly podporovány děti z chudých rodin, byly jim pravidelně darovány oděvy a obuv, školní pomůcky. Po vzniku Československé republiky v říjnu roku 1918 se v Klášterci ujímá myšlenka na zřízení měšťanské – občanské školy. Místní zastupitelstvo má velkou oporu v bývalém okresním školním inspektorovi Josefu Peškovi, který slíbí přímluvu u Zemské školní rady. Pan J. Pešek navštívil obec v létě roku 1919, dle něj má obec žádat o zřízení české zemské občanské školy menšinové podle zákona ze dne 3. dubna 1919 č. 189 Sb. z. a nař. Obecní zastupitelstvo a místní školní rada tuto žádost podává dne 8. srpna 1919 k rukám Zemské školní rady v Praze. K žádosti jsou doloženy přílohy dokládající počty českých žáků v Klášterci a přilehlých obcích, celkem jich je 573. Umístění školy by bylo dočasně v prostorech stávající obecné školy, některé třídy obecné školy by byly přesunuty do obecního domu, bydlení pro ředitele a učitele je rovněž zajištěno. Tímto obec splňuje podmínky uvedeného zákona. V žádosti se také píše o nutnosti zřízení české školy, protože místní chudí obyvatelé nemají možnost posílat děti do vzdálenějších měšťanských škol, a tím pádem je jim znemožněno řádné vzdělání. Tato žádost byla dne 27. září 1919 výnosem Zemské školní rady zamítnuta. Další žádost byla podaná 13. prosince 1919 a byla již vyřízena kladně. Zakládací listina ustanovuje zřízení smíšené občanské veřejné školy s českým vyučovacím jazykem, otevření školy na začátku školního roku 1920–1921, prozatím pouze

první třídy. Provoz školy byl financován státem, obec se zavázala zajistit stavební pozemek a stavební materiál pro stavbu nové školní budovy. Školním inspektorem byl jmenován pan Josef Novák z Vysokého Mýta. Na začátku školního roku 1920–1921 se do nové občanské školy přihlásilo 64 dětí, přijato bylo 61 (29 chlapců a 32 dívek). Ředitelem je jmenován Josef Plocek. Součástí kroniky je také například písemná korespondence, která stvrzuje zrušení povinné výuky náboženství na žádost rodičů z roku 1922. (Kačena, 1980) (Kronika školy klášterecké, 1885–1907) (Pamětní kniha I, 1921–1937)

3.3 Pátá škola

Kvůli narůstajícímu počtu dětí i vzrůstajícím nárokům na vyučování v obecné i měšťanské škole, byla roku 1923 postavena nová škola, která funguje doposud. Do roku 1972 nebyla na škole provedena téměř žádná úprava. Až poté došlo k nákladné rekonstrukci a přístavbě nové části, aby byly podmínky vyhovující požadavkům na vzdělávání. Vše začalo 8. srpna 1919, kdy starosta Klášterce a předseda místní školní rady Josef Doleček podepisuje a odesílá žádost o zřízení občanské školy. Žádost je adresovaná Zemské školní radě v Praze, která ji zamítne. Dne 14. října je tedy odeslaná žádost druhá, která už je vyřízená kladně. Schválená je smíšená občanská škola s českým vyučovacím jazykem. První třída občanské školy byla otevřena v roce 1920 v prostorách stávající obecné školy. V té době také občané organizují sbírku na stavbu nové školy, v pořadí již páté, vybráno bylo celkem 4.868 Kčs. Pozemek pro stavbu nové školní budovy byl obecním zastupitelstvem odkoupen od pana Josefa Rouse za 5.400 Kčs a byl věnován Ministerstvu školství a národní osvěty. Stavba byla zahájena 1. srpna 1922, dne 20. srpna se konalo slavnostní položení základního kamene, který byl umístěn na východním rohu budovy, v jižní části byla uložena do základů plechová nádoba, která obsahovala skleněnou nádobu, v níž byl uložen zápis o založení školy a přiloženy současné československé bankovky. Práce pokračovaly velmi rychle, již v zimě byla budova pod střechou, současně probíhala jednání a nákupy vnitřního vybavení školy. Na začátku školního roku 1923–1924 nebyla stavba ještě zcela dokončena, výuka v měsíci září proto probíhala ve stávajících prostorech obecné školy. Kolaudace byla provedena 22. září 1923, 28. září 1923 byla budova zcela dokončená a proběhlo slavnostní otevření a předání. Oslavy probíhaly po celý den, dopoledne bylo věnováno oficiálnímu předání, odpoledne proběhla dětská besídka a večer místní ochotnický divadelní spolek vystoupil s hrou Karel Havlíček, která celou slavnost ukončila. Vyučování v nové školní budově bylo zahájeno 1. října 1923. Při zahájení provozu

měla škola tři třídy, které navštěvovalo 123 žáků z Klášterce, Pastvin, Nekoře, Kunvaldu, Bartošovic, Petrovic, Mladkova a Vlčkovice. Prvním ředitelem byl pan Josef Plocek, na kterého je doposud vzpomínáno pro jeho velké zapálení a oddanost škole a výuce. Inspektoři, kteří školu navštívili, byli vždy velmi spokojeni s prací učitelů i žáků. Již v té době byla součástí výuky práce na školní zahradě, která je v osnovách školy doposud. Na podzim roku 1924 bylo povoleno zřízení školní kuchyně a dílny. V kuchyni se však vařily pouze polévky a jen některé dny v týdnu. Dne 15. října 1927 byla výnosem Ministerstva školství a národní osvěty číslo 123710 zřízena v Klášterci nad Orlicí mateřská škola, správu měla zajišťovat měšťanská škola a její ředitel. Zápis dětí proběhl 28. října 1927 a celkem se jich přihlásilo 48, 23 chlapců a 25 dívek. Na začátku roku 1928 byla do školy zavedená elektřina. Od 22. dubna 1930 užívá škola názvu „Masarykova měšťanská škola s vyučovacím jazykem československým v Klášterci nad Orlicí“. Tento název udělila Kancelář prezidenta republiky. Na konci školního roku 1929–1930 oslavila občanská škola již 10 let provozu v Klášterci nad Orlicí. Za tu dobu prošlo školou 453 žáků, 244 chlapců a 209 dívek. Rodičovské sdružení s dvanáctičlenným výborem bylo založeno 9. listopadu 1930. Ředitel školy Josef Plocek žádá v březnu roku 1931 o zdravotní dovolenou a odjíždí se léčit na kliniku do Prahy, dne 2. května přichází telegrafická zpráva, že ředitel J. Plocek zemřel na rakovinu jater. Tato zpráva velmi zasáhla celý učitelský sbor i obec, Josef Plocek byl prvním ředitelem občanské školy v Klášterci nad Orlicí. Jak do školní kroniky zapsala učitelka Marie Šrolerová: „...*Proto v sobotu 2. května, když se naše škola dozvěděla smutnou zprávu, že ředitel Josef Plocek není mezi živými, tak ztrnula, ztichla a zmrtvěla, protože měšťanská škola v Klášterci a zesnulý byly dva pojmy na sobě tak závislé, tak se prostupující, že se zdálo, jako by byly neodlučitelné...*“ Novým ředitelem byl jmenován Jaroslav Širl, učitel z Rokytnice v Orlických horách. Během školního roku 1932–1933 je zřízena zatimní pobočka prvního ročníku, 1. A navštěvují chlapci, 1. B dívky. O dva roky později, školní rok 1934–1935, byla zřízena pobočka druhého ročníku, třída byla rozdělena, stejně jako první ročník, na část A pro chlapce a část B pro dívky. Jelikož prostory měšťanské školy nejsou pro takový počet tříd dostačující, je 1. třída umístěna v budově obecné školy. V té době má škola otevřeno celkem pět tříd ve třech ročnících. V roce 1935 nový ředitel František Hladký usiluje o otevření čtvrtého ročníku, návrh je školní radou i rodičovským sdružením jednomyslně přijat, zapsáno je 28 dětí, 22 chlapců a 6 dívek. Dne 2. července 1935 zasílá ředitel žádost o povolení otevření 4. ročníku na Ministerstvo školství, tu ji však zamítne na základě zamítnutí Ministerstvem financí. Část zapsaných žáků je přijata do školy v Žamberku a Kyšperku. Proběhne osobní návštěva u ministra školství, který uzná nutnost otevření 4. ročníku a doporučí podání nové žádosti. Ta je podaná 14. října 1935 a schválena 20.

prosine 1935. Povolení se škola dočká až po několika urgencích a velké snaze místní školní rady i občanů. V roce 1936 začíná tedy výuka čtvrtého ročníku, třída je pro nedostatek místa umístěna v domě paní Kolářové. Povolení ročníku je oznámeno telefonicky až 24. září 1936, podmínkou je přihlášení minimálně 20 dětí. Děti se přihlásilo 21. Písemné schválení je doručeno 26. září, výuka však nemůže začít okamžitě, protože chybí učitelská síla. Dne 6. října nastupuje učitelka Anna Kobyláková a 7. října je konečně zahájena výuka 4. ročníku. Pro nedostatek prostoru v budově měšťanské školy jsou žáci umístěni v třech různých objektech, to je velmi nepříjemné pro přecházení žáků i přenášení učebních pomůcek. Je proto nutné, aby Ministerstvo školství schválilo stavbu dalšího patra budovy měšťanské školy, tím by byly zajištěny dostatečné prostory pro výuku. Následující období je velkou zkouškou pro celou obec i pro školu. V obci jsou vojáci, zahajuje se výstavba kasáren, během roku 1938 jsou někteří učitelé povoláni do armády. V říjnu roku 1938 se sousední obec České Petrovice připojuje k Německu a je v ní zrušena státní obecná škola. Žáci, kteří do ní docházeli, navštěvují nyní kláštereckou obecnou školu, kde byla tím pádem povolena a zřízena pátá třída. Po březnu 1939 se němčina stává povinným vyučovacím předmětem, týdenní dotace jsou čtyři vyučovací hodiny ve všech třídách. Neunikla ani školní knihovna, ze které byly odstraněny knihy našich i cizích autorů. Školní budovy, razítka apod. musejí být označena dvojjazyčně, česky a německy. Dne 30. června 1940 byla školní kronika shledána závadnou a byla zapečetěna. Protokol sepsal ředitel školy František Hladký. Roku 1943 je nakonec škola uzavřena německým inspektorem Halfarem. Žáci musí až do konce války docházet do měšťanské školy v Kunvaldu, učitelé jsou přeloženi jinam. V září roku 1945 je opět obnovena a slavnostně zahájena výuka ve 4 třídách. Žáci i učitelé se nadšeně zapojují do výuky i do dění v obci. Mateřská škola z personálních důvodů nově spadá pod správu obecné školy, měšťanská škola je postátněna a její správa spadá pod Zemský národní výbor. Zápisy ve školní kronice po roce 1945, zvláště poté po roce 1948, jsou velmi silně ideově zbarveny. Veškeré události, aktivity a činnosti jsou hodnoceny na základě splnění kritérií komunistické ideologie, která je v těchto letech v Československu u moci. Jako ukázkou lze citovat zápis ze školní kroniky, hodnocení školního roku 1957–1958, které zapsal ředitel školy Rudolf Stárek: „... *Názorová jednotnost učitelů na politické problémy a události měla dobrý vliv na ideově politickou výchovu našich žáků. Učivo bylo dobře využito a úspěchy socialistických států ve vědě a výrobě byly zdůrazněny...Na rozvoj mravních vlastností našich žáků měl značný vliv příklad jejich učitelů, kteří se snažili získat vlastnosti opravdových socialistických učitelů.*“ V zápisu z každého školního roku je více jak polovina obsahu věnována zprávě o činnosti pionýrského oddílu, každý rok je také zmínka o kladeném důrazu na ateistickou výchovu. Tradiční také byly

brigády, podpora JZD, sklizeň brambor a výsadba stromků. Za zmínku stojí zajímavost, že během zimy školního roku 1949–1950, byl při škole zřízen internát pro 20 nejdále bydlících žákyň s celodenním stravováním. Základní osmiletou školou se škola stává v roce 1953, je k ní přičleněna také bývalá obecná škola a počet žáků tedy stoupá na 150. Od roku 1959 je pak škola devítiletá. Na začátku školního roku 1969–1970 je zřízena školní družina, přihlásilo se do ní 17 žáků. Během letních prázdnin v roce 1972 probíhá generální rekonstrukce školy, první od její výstavby. Nová je omítka, střecha, okapy, komíny, jsou natřené dveře a okna, také je provedená nová elektroinstalace a osvětlení. Celá rekonstrukce se stihne během prázdnin, výuka tak může v září pokračovat bez zpoždění. Sdružení rodičů a přátel školy Klášterec nad Orlicí uspořádalo v lednu 1985 první školní ples, ten se úspěšně pořádá doposud. Roku 1990 byl škole vrácen čestný titul Masarykova základní škola a pan farář Halík věnoval škole bustu T. G. Masaryka. Další velká rekonstrukce proběhla v roce 1994, kdy byla dokončena přístavba školy, v té je umístěna jídelna, šatny, učebny odborných předmětů, třídy, fitcentrum a byt ředitele školy. Do té doby byly některé třídy umístěné v samostatné budově a některé třídy 1. stupně byly na odloučeném pracovišti v Pastvinách. Od roku 2010, kdy proběhla poslední rekonstrukce a dokončila se další přístavba, je již škola pod jednou střechou a všichni žáci navštěvují stejnou budovu. V současné době je škola stále v provozu, jedná se o úplnou základní školu s devíti ročníky. Ze zápisu ve školní kronice pro školní rok 2019–2020 se dozvíme, že škola má devět ročníků, každý ročník vždy po jedné třídě. Součástí školy je školní jídelna a družina. Mateřská škola funguje v obci jako samostatný celek. Každá ze školních učeben je vybavena interaktivní tabulí. Ke škole náleží školní zahrada, hřiště a školní dvůr. Na škole působí ředitel, 11 učitelů, jedna školní vychovatelka a tři pedagogické asistentky. V tomto školním roce navštěvovalo školu dohromady 118 žáků. Z devátého ročníku byli všichni žáci úspěšně přijati na zvolené střední školy a jejich výsledky u přijímacích zkoušek byly nad celostátním průměrem. Škola organizuje či se zúčastňuje mnoha kulturních, vzdělávacích a sportovních akcí. Nezanedbatelné jsou také mimoškolní aktivity, které škola nabízí, jedná se mimo jiné o kroužek robotiky, šachy, sportovní hry a další. Na základní škole se vyučuje matematika za využití metody profesora Hejného. Pro přiblížení rodičům se pravidelně konají tzv. matematické kavárny, kde si rodiče sami vyzkouší metody a techniky podle kterých jsou jejich děti vyučovány. Škola je nedílnou a důležitou součástí obce a místní komunity, propojení je tedy velmi úzké (Chadžilvasilevová, 1973) (Školní kronika, 1985–doposud) (Pamětní kniha, sv. I – III).

4 Školní expozitura na Jedlině a učitel Antonín Kavka

Expozitura neboli odloučené pracoviště v osadě Jedlina bylo zřízeno jako pobočka školy v Klášterci nad Orlicí. Expozitura byla jednotřídní a fungovala od roku 1909 do roku 1923. Nejvýznamnějším učitelem, který zde působil, byl Antonín Kavka, který školu proslavil výrobou dřevěných hraček po celém světě.

4.1 Jedlina

Jedlina je osada katastrálně náležící k obci Klášterec nad Orlicí, je vzdálená zhruba 5 kilometrů směrem na České Petrovice. Osada Jedlina vznikla v 17. století. Původní osada byla rozdělena na pozemky, které patřily ke Klášterci a na pozemky, které byly panskou půdou. Původní klášterecké pozemky byly někdy v průběhu 17. a 18. století připojeny ke zbytku osady Jedlina. Název osady vznikl od velkého jedlového lesa, který zde kdysi stával. Z jednoho kostelního zápisu vyplývá, že Jedlina byla samostatnou vsí, ale pouze do roku 1788. Ve stejném roce byl zřízen tzv. „Josefský katastr“ pro Klášterec nad Orlicí a v něm je již Jedlina označena jako osada patřící ke Klášterci. Jedlina leží v nadmořské výšce 670 m n. m. a za 1. republiky byla nejvýše obydleným místem v okrese Žamberk. Na Jedlině stojí 19 domů s přibližným počtem obyvatel 40. V období fungování školní expozitury bylo obyvatel zhruba okolo 100. Na Jedlině také stojí kaplička z roku 1796 zasvěcená sv. Janu a Pavlu. Před 2. světovou válkou, konkrétně od jara 1937 se začalo na Jedlině budovat vojenské opevnění, pracovalo se prakticky nepřetržitě, stavební materiál, především kámen, se dovážel z Klášterce nad Orlicí. Opevnění však nebylo nikdy použito a v roce 1942 bylo při nácvičce cvičně rozstříleno. (Doleček A. a kol., 1996)

4.2 Škola na Jedlině

Žáci docházeli původně do školy v Klášterci nad Orlicí vzdáleném zhruba pět kilometrů. Cesta byla náročná, protože se jedná o kopcovitý terén, především tedy v zimě. Během jedné zimy došlo k tragédii, když pět dětí umrzlo při cestě ze školy v Klášterci. V reakci na tuto událost byla na žádost obce Klášterec nad Orlicí a obyvatel Jedliny zřízena expozitura, čili

pobočka, školy přímo na Jedlině. Stalo se tak roku 1909, kdy obec pronajala prázdnou budovu s číslem popisným 4 od pana Josefa Dolečka. Stavení mělo dvě místnosti s chlévem. Jedna místnost se upravila na třídu a druhá s chlévem byla předělána na byt pro vedoucího učitele. Škola byla vysvěcena 12. září 1909. Celkem na škole působili tři učitelé. Pan Josef Šroler z Klášterce nad Orlicí, pan Antonín Kavka a pan Karel Mencl. Škola na Jedlině fungovala do roku 1923, kdy byla zrušena. V té době byla zřízena v sousední německé obci České Petrovice menšinová škola a děti z Jedliny chodily tam. Přesto je však jasně patrné, jak důležitá byla česká škola v Klášterci. Důkazem je také báseň *Jak v bouři maják* od Josefa Dolečka ze sbírky *Ze skalního sešitu*, které úryvek přikládám: „*Za humny české jsou Jedliny hraniční kameny bílé, německá škola tu naskok jen, česká však na dvě je míle. V zimě a v sněhu a vánici houf dětí do školy chvátá, do české školy, tak vzdálené kam chodil děd, vnuk i táta. Však jednou v mrazivé vánici pět dětí zhytnulo spolu, pět ptáčat statečných z Jedliny zemřelo pro českou školu. Ta škola německá za humny slibuje hory i doly. Dál děti z jedlinských chaloupek spěchají do české školy.*“ (Doleček, 1938–1945)

4.3 Antonín Kavka a Jedlinské hračky

Antonín Kavka patří bezesporu mezi významné představitele českého pokusného školství. Narodil se 7. srpna 1886 v Chotěšicích, okres Poděbrady. Navštěvoval měšťanskou chlapeckou školu v Libáni, kterou ukončil v roce 1901. Poté studoval na učitelském ústavu v Hradci Králové, ten úspěšně absolvoval v roce 1905. Pro Antonína Kavku bylo velkou inspirací učení Mistra Jana Husa, které také hlásal dál, dostával se však kvůli tomu často do sporů a problému. Nejinak tomu bylo v jeho prvním zaměstnání, na které nastoupil v roce 1905. Bylo to místo zatímního učitele na obecné škole v Žlunicích na Novobydžovsku. Mimo propagaci Jana Husa se přikláněl k Darwinově evoluční teorii, v kostele se patřičně nekřížoval a neklekal. Často navštěvoval rodiny dětí, dělnické rodiny. Na základě všech těchto prohrašků a stížností byl školní radou na konci školního roku propuštěn. A. Kavka v reakci na propuštění vystoupil z katolické církve, vystoupení následně odvolal, protože bylo prakticky nemožné, aby sehnal jinou práci. Také se zajímal o práci v Americe, přemýšlel o odjezdu a výuce českého jazyka v USA, jak byl však upozorněn, bez znalosti anglického jazyka by se mu tam velmi špatně žilo, od svého plánu tedy upustil. Oporu svého citění a názorů našel A. Kavka u anarchistického hnutí, především poté, co začal odepírat časopis *Nový kult*, vydávaný Stanislavem Kostkou Neumannem. Po první přednášce o socialismu, kterou vedl v roce 1906,

se na jeho činnost zaměřilo četnictvo, kterým byl sledován. Antonín Kavka byl blízkým přítelem jiného pokrokového pedagoga Františka Bakuleho. F. Bakule byl pro A. Kavku velkým vzorem, také mu pomohl získat nové pracovní místo přímluvou u školního inspektora na Turnovsku. Stalo se tedy, že roku 1907 nastoupil jako zatímní učitel v Malém Dubu. Brzy po nástupu se však začaly vyskytovat stejné problémy jako během předešlého místa, bez vyšetřování byl již po dvou měsících působení propuštěn. Rodiče žáků z dělnických tříd, se kterými se A. Kavka opět aktivně stýkal, proti jeho propuštění protestovali. Celá záležitost došla až k zákazu Kavkova působení ve všech českých okresech. V době kdy byl bez práce A. Kavka navštěvoval přátele v Hradci Králové, seznámil se také s představiteli české básnické avantgardy, mimo jiné s S. K. Neumannem, Fráňou Šrámkem nebo Jiřím Mahenem. S členy tohoto hnutí také zamýšleli před 1. světovou válkou utvořit revoluční stranu, A. Kavka měl mít na starosti kulturní a školský program. Během let 1907–1908 vyučoval A. Kavka v Ervěnicích v domácnostech stávkujících horníků. Během období kdy A. Kavka sháněl pracovní místa, obchodoval s knihami, během návštěvy Hořic ho zaujala výroba Hořických hraček, kterou organizoval učitel Jan Kyselo. Tento projekt ho později inspiroval k výrobě hraček na Jedlině. Během cest se seznámil se spoustou zajímavých osobností, nakonec byl povolán na místo učitele v Lukavici u dnešního Letohradu. Tam nastoupil v srpnu 1908 jako výpomocný učitel. Od 1. září působil jako zatímní učitel na nově zřízené expozituru na Jedlině u Klášterce nad Orlicí. Na tomto místě se však opět opakovaly předešlé problémy, A. Kavka nechtěl expozituru opouštět, jelikož se mu tam velmi líbilo, dostal i vcelku kladné hodnocení od školní rady blízkého Žamberka a od školní rady v Klášterci nad Orlicí. Přesto byl však 31. prosince 1910 z jedlinské expozitury pražskou Zemskou školní radou propuštěn. Opět tedy působil jako prodejce knih. Z této zkušenosti dokázal vyhodnotit, jak je důležité poznávání nových míst a lidí pro rozvoj člověka. Proto také v následující učitelské kariéře, od roku 1919, často organizoval školní výlety i do vzdálenějších míst pro své žáky. Během let 1911–1914 byl A. Kavka ve službě Ústřední matice školské, tam spadala výuka na školách, které nebyly přímo podřízené Zemské školní radě. Matice se starala o české školství v oblastech, kde docházelo k poněmčování škol. V roce 1914 A. Kavka však opět dostal zákaz učit na veškerých školách v zemi. Po vypuknutí 1. světové války odmítl A. Kavka narukovat, byl tedy vězněn a poté uvolněn jako invalida po čtrnáctidenní hladovce. Nakonec se do bojů 1. světové války přece jen zapojil, byl raněn a nakonec v létě roku 1917 propuštěn do invalidního civilu. Po válce si A. Kavka zažádal o rehabilitaci a opětovné umístění na jednotřídní expozituru na Jedlině. Dne 1. září 1919 se Antonín Kavka vrací na expozituru na Jedlině, která se mu stala za jeho krátkého působení v letech 1909–1910 velmi blízkou. Škola však nebylo to jediné, co A. Kavku

táhlo zpátky do Orlických hor, z předešlého působení tu zanechal svou milou Annu Rousovou, kterou si předtím nemohl vzít kvůli svému nejistému postavení. Před samotným návratem do školy proběhly v březnu 1919 zasnuby, v červenci pak svatba v Žamberku. Manželům Kavkovým se narodili tři synové, první Jan v roce 1921, druhý Pavel v roce 1923 a třetí Marek v roce 1925. (Urbánková, 2006)

Školní expozitura na Jedlině byla zřízena jako menšinová pobočka české klášterecké školy. Antonín Kavka byl zastáncem netradičních metod vyučování, chtěl propojovat učení s prací a uměleckým tvořením tak, aby škola sloužila také potřebám místních obyvatel. Také proto dal do místní školy umístit ozdobný nápis nad dveře, který zhotovili žáci. Stálo na něm „Dílna lidskosti“ namísto „Obecná škola“. Během prvního roku jeho působení školu navštěvovalo 22 žáků, rok poté již 32. A. Kavka také v roce 1920 žádal o zřízení veřejné knihovny, která by měla být umístěna právě ve škole. Začal také realizovat svůj záměr výroby hraček. Důvodem pro tento plán bylo, že zdejší obyvatelé žili ve velké chudobě v krajině Orlických hor. Půda zde je málo úrodná, přes zimu práce nebyla skoro žádná. A. Kavka žádal o příspěvek na školní dílnu u Ministerstva školství a národní osvěty. Uvádí v něm: *„Zdejší lid je ku pracem ze dřeva velmi schopný. Skoro v každém stavení mají hoblici s ostatními nástroji truhlářskými a v zimě si zhotovují, anebo aspoň opravují hospodářské nářadí a nábytek. Také děti rády a s úspěchem robí si různé hračky, jichž ukázky zasílá podepsaný Pedagogickému muzeu Komenského v Praze pro informace ministerstva školství a národní osvěty.“*⁶ Mezi světovými válkami byly jako povinný vyučovací předmět na školách zavedeny výchovné ruční práce, na Jedlině se jimi v lednu 1920 stala výroba hraček a drobných uměleckých předmětů ze dřeva. Podle A. Kavky se ruční práce neměly omezovat na určitý počet hodin týdně, ale měly být součástí celého vyučování a rozvoje žáků. Také na kreslení a malování byl kladen velký důraz a to na všechny vhodné plochy a všemi metodami, od papíru po zdi, od tužky po křídu. Žáci si sami mohli vymalovat zdi ve třídě, což v té době nebylo vůbec obvyklé. Byl dán prostor fantazii a kreativě, dívky kreslily a malovaly, vyřezávání bylo záležitostí chlapců. *„Vím, že není lepšího způsobu organizace domácího uměleckého řemesla, než když se spojí s vyučováním ve škole! ... Dospělí vyrábějí polotovary, děti ve škole nebo i doma je zdobí. Každý uplatňuje se podle svých schopností a sil. Od dětí nemožno žádati dokonale technicky provedený výrobek ze dřeva (v našem případě) a prostí, neškolení dospělí lidé zase nemají tolik smyslu dekorativního, ani trpělivosti jako děti. Dětská výzdoba je svěží, prostá, vždycky originelní. Touto spoluprací vykoná se mnoho. Pomůže se chudému lidu – a proto se domácí*

---

⁶ Koncept žádosti Antonína Kavky o příspěvek na zřízení školní dílny ze dne 11. listopadu 1919 na Jedlině, adresované 1. odboru ministerstva školství a národní osvěty. Soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí.

*řemeslo zavádí – a děti vychovávají se účelnou tvůrčí činností, což je jistě nejlepší způsob umělecké výchovy.*⁷ A. Kavka platil dětem za výrobu hraček jako dospělým, pomáhaly tím tedy s obživou rodiny. Výrobou hraček si vydělávali také nezaměstnaní nebo váleční invalidové, především během zimních měsíců, kdy takto pracovalo až kolem 60 obyvatel. A. Kavka během pěti let vyplatil mzdy v částce okolo 100 tisíc korun, také veškerá organizace, nákup materiálu, propagace výrobků a vše s tím spojené leželo na jeho bedrech. V organizaci vyučování využíval jistou svobodu žáků, vytvořil také speciální početnici pro děti, odpovídající zdejšímu poměrům. Časté byly také výlety, kde se děti mohly seznámit se zajímavými osobnostmi, dále výlety po okolí. Výlety byly zpočátku jen v okolí, následovala ale také návštěva Slovenska a Podkarpatské Rusi. Mimo výuky dětí pořádal A. Kavka také přednášky pro dospělé. V roce 1921 vstoupil do Komunistické strany Československa. Jelikož sympatizoval s Ruskem, poslala jedlinská škola na sbírku pro pomoc hladovějícím v Rusku výrobky v hodnotě 1 500 korun, jedlinské rodiny také navíc přijali pět českých sirotek z Ruska. Také učil jednou týdně večer zpěv a dvakrát týdně hru na housle. Škola se stala inspirací pro mnoho dalších českých i zahraničních učitelů, kteří ji navštěvovali. Na návštěvu sem zavítali také studenti z Prahy, kteří přislíbili zaslání vánočních dárků dětem. Významná a svým rozsahem ojedinělá byla také literární a výtvarná činnost žáků jedlinské školy. Jejich práce vyšly v několika různých časopisech, například v časopisu pro děti *Zlatá brána*, ve čtení pro děti *Svítání*, také ale v čítance pro obecné školy *Květen, která vyšla v roce 1923*. Ve školním roce 1922–1923 bylo k 1. září evidováno pouze osm žáků, škola byla proto pro malý počet žáků na konci školního roku uzavřena. Antonín Kavka se se svými žáky rozloučil. *„A teď ještě, než se rozejdeme, několik slov. Nezapomeňte na to, co nás naučilo vidět krásu, na naše umělce, malíře, spisovatele a básníky, kteří umějí tak pěkně a srozumitelně vyjádřit, co cítí a co my tak pěkně říci neumíme. Učte se dále od nich, ve volných chvílích čtěte. Prožili jsme spolu mnoho krásných, šťastných chvil. A dokázali jsme taky něco, čím se nemůže pochlubit každá škola. Jsem rád, že jsem tu našel vás, milé děti. Vy jste to vlastně dokázaly. Věřil jsem, že zde na Jedlině najdu vás, kdo budete umělecky tvořit, a proto jsem sem znovu žádal. A nezklamal jsem se. Budeme v té věci pokračovat. Budete malovat dál. A zůstaňte věrni sobě a pravdě, ke které jsem vás vždycky vedl. vzorem nám je Mistr Jan Hus. – A teď vám přeju mnoho štěstí, vám menším ve škole, a vám, kdo už vycházíte, mnoho úspěchu v životě. A slzičky*

---

⁷ Kavka, Antonín; *Jedlinské hračky*, in: Drobné umění, Výtvarné snahy, umělecký měsíčník 6, 1925, č. 1, s. 18.

utřete. Vždyť se stejně usmíváte. Na shledanou. Však se ještě nestěhujeme.“⁸ Po zrušení školní expozitury na Jedlině odešel Antonín Kavka s rodinou na Studené, které se nachází nedaleko Klášterce nad Orlicí. Tam také přesunul výrobní dílnu, a jelikož na Studeném byly poměry podobné jako na Jedlině, ve výrobě hraček pokračoval i tam. Také ve výuce pokračoval dle svého přesvědčení, výlety byly stále nedílnou součástí výchovy a vzdělání jeho svěřenců. Vyřezávané figurky si našly cestu až na Světovou výstavu v Paříži, konanou v roce 1925, odkud si odvezly druhé místo. Jsou rozeté po celém světě a svého času se těšily velké oblibě. V následujících letech se Kavkovi několikrát stěhovali a Antonín působil jako učitel v několika školách. Na začátku roku 1946 se vrací na své milované Žamberecko, jako osvětový inspektor. Tuto práci vykonával pouhý rok a nevzpomínal na ni v dobrém. Poté odešel na odpočinek, nadále se však věnoval svým oblíbeným činnostem, především se politicky angažoval. Po smrti manželky zůstal se synem Markem nadále bydlet v Klášterci nad Orlicí. Až do konce života se neúnavně věnoval přednášení, osvětě v pedagogice a činnosti ve straně, komunistický režim naprosto naplňoval jeho představy o správném řádu. Antonín Kavka zemřel 14. února 1978 ve stranickém penzionu v Dobříši, kde žil od roku 1974 (Doleček A. a kol., 1996) (Urbánková, 2006).

---

⁸ Vzpomínky A. Kavky, in: Učitel Antonín Kavka a jedlinské hračky. Radka Urbánková. In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska : sborník prací ze společenských a přírodních věd* / Litomyšl : Regionální muzeum v Litomyšli et al. č. 7 (2006), s. 1026.

Závěr

Vývoj školství a vzdělávání má v českých zemích dlouhou historii. První tendence se vyskytovaly za feudální společnosti, která trvala prakticky od zániku západořímské říše až do 16. století. V té době byla jedinou institucí, která školy vedla církev, vznikaly klášterní školy pro řádové mnichy a katedrální školy pro kněze. Výchova byla zajišťována také potokům nejvyšších společenských tříd, církev tak mohla dobře hlídat svou moc. Přese všechno se církev zasloužila o rozšiřování gramotnosti, protože mniši přepisovali knihy a cenné rukopisy. První školy v českých zemích vznikají po roce 973 v Praze, například katedrální škola při sv. Vítu, později také například v Olomouci. O rozvoj vzdělání se zasloužil významně benediktinský řád, při jeho kláštorech vznikalo mnoho škol. Vzdělání bylo poskytováno jen základní, čtení, psaní a málokdy také počty. Za vlády Karla IV. již patřily české země, co do počtu škol, k nejpřednějším v Evropě. Výuka probíhala v latině a podle latinských učebnic. V období 12. – 14. století vznikají také evropské univerzity, Karlova univerzita v Praze roku 1348. Jelikož patřilo vzdělávání výhradně do rukou církve, časem se začaly ozývat hlasy, které nesouhlasily. Jednalo se o kritiky církve, reformátory, u nás Jeroným Pražský nebo Jan Hus. Klášterní školy postupně zanikaly, ale zastavil se vývoj celého vzdělávání. Od 15. století vznikaly školy, které již nebyly závislé na církvi, výuka probíhala v mateřském jazyce a vzdělávat se mohly i dívky. Neopomenutelnou osobností českého školství je bezesporu Jan Amos Komenský, který se zasloužil o mnohé poznatky a je pokládán za zakladatele pedagogiky jako vědní disciplíny u nás. Obohatil také písemný odkaz, v podobě učebnic, encyklopedií i metodických příruček. Velké změny se udály za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Se zavedením povinné školní docházky, úpravou vyučovacích metod a obsahů se jedná o pravděpodobně nejdůležitější mezník v českém školství. Byly také sjednocené a upravené typy škol. Následovalo období Národního obrození, kde neutichaly tendence o čistě české školy, v popředí se také dostává vzdělávání dívek a žen, za to se zasazují ženské představitelky obrození, zmiňme Boženu Němcovou nebo Elišku Krásnohorskou. Po vzniku samostatného státu v roce 1918 dochází k mnohým změnám, období je napjaté a náročné pro celý národ, vzdělávání vyžaduje nutnost demokratizace, je vydáváno několik zákonů, které více či méně napomáhají úpravě školství a vyřešení zásadních otázek. Od roku 1939 do konce 2. světové války nelze hovořit o žádném vývoji českého školství, školy byly poněmčovány nebo uzavírány. Po 2. světové válce dochází k znárodnování škol a k inspiraci Sovětským svazem a jeho systémem školství. Až do roku 1989 je tedy školství ovlivněno komunistickým režimem a jeho ideologií. Upravuje se počet let povinné školní docházky, úpravy se pohybovaly v povinnosti osmi až devítileté. Po roce 1989

dochází k demokratizaci a decentralizaci vzdělávání. Vznikají nestátní školy, upravují se vzdělávací programy a nadále se pokračuje na zlepšování podmínek pro výchovu a vzdělávání ve školách.

Vznik a vývoj školství je významnou součástí historie obce Klášterec nad Orlicí. O té existují první zmínky z konce 13. století. Obec leží v podhůří Orlických hor v Pardubickém kraji a v současnosti má přibližně 900 obyvatel. Obec patřila pod panství rodu Žampachů, poté přes 200 let rodu Bubnů z Litic. Posledním vlastníkem panství byl rod Parischů ze Žamberka. V obci v druhé polovině 13. století stával klášter, ze kterého se dochovaly obvodové zdi a který dal vesnici název. Klášter byl pod správou mnišského řádu cyriaků. Život v obci nebyl jednoduchý, půda je tu neúrodná, kraj divoký, zimy kruté. Kromě toho oblast mnohokrát zasáhl mor, byla vypleněna švédskými vojsky. Počet obyvatel nebyl vysoký, zlepšovat se situace začala až ke konci 18. století. K obci náleží několik osad a přírodních zajímavostí, například Zemská brána. V obci má věrnou základnu tělovýchovná jednota Sokol, v roce 1928 zde byla dokončena stavba sokolovny, také zde působí divadelní soubor Ledříček s dlouhou tradicí.

Školství v Klášterci nad Orlicí a okolí jistě stojí za zmínku, je totiž v mnohém ojedinělé. První doložená škola zde byla založena v roce 1713. Druhá škola sloužila od roku 1757. V pořadí třetí škola byla dokončena v roce 1833 a vyučoval na ní učitel Antonín Simon, který založil školní kroniku a také místní hasičský sbor, jehož byl velitelem. V roce 1886 byla dostavěna škola nová, již čtvrtá, která byla postupně rozšířena až na pětitřídní. V roce 1923 byla do provozu uvedena nová, pátá, škola, která funguje po jistých úpravách a rozšířeních doposud. Klášterecké školy navštěvovali žáci i z okolních vesnic a škola se celkově těšila velmi dobré pověsti. Poslední velká rekonstrukce školy proběhla v roce 2010, nese čestný titul Masarykova základní škola, který jí byl vrácen v roce 1990. V současné době je škola devítiletá s jednou třídou v každém ročníku. Školu navštěvuje okolo 120 žáků. Součástí je také školní jídelna a družina. Materská škola je samostatnou institucí v obci. Škola i Sdružení rodičů a přátel dětí školy při škole v Klášterci jsou nedílnou součástí obce a aktivně se podílejí na jejím rozvoji a činnosti.

Kromě škol umístěných přímo v obci, fungovala na počátku 20. století pobočka školy také na osadě Jedlina, která se nachází asi pět kilometrů od Klášterce. K zřízení expozitury došlo po neštěstí, při kterém umrzlo pět dětí, které se vracely z Klášterce domů na Jedlinu. Jedlinská škola byla jednotřídní a fungovala od roku 1909 do roku 1923. Naprosto zásadním pro ni byla působnost učitele Antonína Kavky, kterého s Jedlinou pojilo velké přátelství, a také odtud pocházela jeho žena Anna. Kavka byl pokrokovým učitelem, který na Jedlinu přinesl naprosto

nový styl výuky a především výrobu hraček, které oblast proslavily po celém světě. Děti byly komplexně rozvíjeny a ještě si výrobou vydělávaly na obživu, uplatnění našli i dospělí osadníci, kterým Kavka za vyřezávání platil. Zřízena byla také veřejná knihovna. Antonín Kavka zůstal i po ukončení své působnosti nedílnou součástí osady a místní historie.

Cílem bakalářské práce bylo popsat vznik a vývoj školství v Klášterci nad Orlicí s důrazem na expozituru na Jedlině v kontextu vývoje v českých zemích.

Seznam použité literatury a pramenů

Použitá literatura:

- DOLEČEK, Antonín a kol. *Jedlinská kronika*. Jedlina : Rodina Dolečková, 1996.
- DOLEČEK, Josef. *Ze skalního sešitu 1938-1945*. Klášterec nad Orlicí : Doleček, Josef, 1945.
- CHADŽIVASILEVOVÁ, Maria (ed.). *Almanach 1973 k 50. výročí školní budovy ZDŠ v Klášterci nad Orlicí*. Klášterec nad Orlicí : MNV v Klášterci nad Orlicí, 1973.
- KAČENA, Oldřich (ed.). *Almanach 1980 k 700. výročí vzniku obce Klášterce nad Orlicí*. Nový Bydžov : Východočeské tiskárny, n. p., 1980.
- SIMON, Josef. *Od kolébky česko-bratrské ke Králickému sněžníku*. Česká Třebová : F. Lukavský, 1927.
- SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
- URBÁNKOVÁ, Radka. Antonín Kavka a jedlinské hračky. In *Pomezí Čech, Moravy a Slezska: Sborník prací ze společenských a přírodních věd*. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006. s. 107-146.

Prameny:

- Kronika školy klášterecké, 1885–1907*. Klášterec nad Orlicí: Masarykova základní škola, 1885–1907.
- Pamětní kniha I, 1921–1937*. Klášterec nad Orlicí: Masarykova základní škola, 1921–1937.
- Pamětní kniha II, 1938–1959*. Klášterec nad Orlicí: Masarykova základní škola, 1938–1959.
- Pamětní kniha III, 1960–1984*. Klášterec nad Orlicí: Masarykova základní škola, 1960–1984.

Školní kronika, 1985 – doposud. Klášterec nad Orlicí: Masarykova základní škola, 1985 – doposud.

Internetové zdroje:

Zpráva o vývoji českého regionálního školství po roce 1989. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.* [Online] 2009. [Citace: 15. duben 2021.] https://www.msmt.cz/file/8254_1_1/.

Historie. *ZŠ Klášterec nad Orlicí* . [Online] [Citace: 22. duben 2021.] <https://www.zsklasterec.cz/historie>.

Přílohy

Seznam příloh:

Obr. 1 - Budova druhé klášterecké školy (výuka 1758 - 1833), v pozadí kostel Nejsvětější Trojice (SIBERA, M. Chaloupky pod horama. Klášterec nad Orlicí, 2009, str. 28)

Obr. 2 - Budova druhé klášterecké školy, současnost (Foto: autor)

Obr. 3 - Budova čtvrté klášterecké školy (výuka 1886 - 1919), konec 19. století (SIBERA, M. Chaloupky pod horama. Klášterec nad Orlicí, 2009, str. 15)

Obr. 4 - Budova čtvrté klášterecké školy v roce 2021, dnes Obecní dům (Foto: autor)

Obr. 5 - Budova Masarykovy základní školy v Klášterci nad Orlicí, současnost, zal. r. 1923 (Foto: autor)

Obr. 6 - Budova Masarykovy základní školy v Klášterci nad Orlicí, současnost (Foto: autor)

Obr. 7 - Školní expozitura na Jedlině, 20. léta 20. st., dnes dům čp. 4 (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 8 - Učitel A. Kavka s dětmi, kolem r. 1920 (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 9 - Učitel A. Kavka s žáky, kolem r. 1920 (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 10 - Objednávkový katalog Jedlinských hraček (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 11 - Jedlinské hračky (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 12 - Jedlinské hračky (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 13 - Jedlinské hračky (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 1 - Budova druhé klášterecké školy (výuka 1758 - 1833), v pozadí kostel Nejsvětější Trojice (SIBERA, M. *Chaloupky pod horama*. Klášterec nad Orlicí, 2009, str. 28)

Obr. 2 - Budova druhé klášterecké školy, současnost (Foto: autor)

Obr. 3 - Budova čtvrté klášterecké školy (výuka 1886 - 1919), konec 19. století (SIBERA, M. *Chaloupky pod horama*. Kláštec nad Orlicí, 2009, str. 15)

Obr. 4 - Budova čtvrté klášterecké školy v roce 2021, dnes Obecní dům (Foto: autor)

Obr. 5 - Budova Masarykovy základní školy v Klášterci nad Orlicí, současnost, zal. r. 1923 (Foto: autor)

Obr. 6 - Budova Masarykovy základní školy v Klášterci nad Orlicí, současnost (Foto: autor)

Obr. 7 - Školní expozitura na Jedlině, 20. léta 20. st., dnes dům čp. 4 (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 8 - Učitel A. Kavka s dětmi, kolem r. 1920 (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 9 - Učitel A. Kavka s žáky, kolem r. 1920 (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 10 - Objednávkový katalog Jedlinských hraček (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 11 - Jedlinské hračky (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 12 - Jedlinské hračky (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

Obr. 13 - Jedlinské hračky (Foto: soukromý archiv J. Kvičery, Klášterec nad Orlicí)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Romana Honzáková
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Vývoj a historie školství v Klášterci nad Orlicí
Název v angličtině:	History and development of education in Klášterec nad Orlicí
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá historií školství v Klášterci nad Orlicí od nejstarších dob až po současnost v kontextu vývoje školství v českých zemích.
Klíčová slova:	obec Klášterec nad Orlicí, Jedlina, české země, školství, obecná škola, měšťanská škola, základní škola
Anotace v angličtině:	The thesis describes the history of education in Klášterec nad Orlicí since the earliest times till the contemporaneity in the context of the development of education in the Czech lands.
Klíčová slova v angličtině:	the village Klášterec nad Orlicí, Jedlina, the Czech lands, education, primary school, town school
Přílohy vázané v práci:	Budova druhé klášterecké školy, Budova druhé klášterecké školy současnost, Budova čtvrté klášterecké školy, Budova čtvrté klášterecké školy v r. 2021, Budova Masarykovy základní školy v Klášterci nad Orlicí současnost, Budova Masarykovy základní školy v Klášterci nad orlicí současnost, Školní expozitura na Jedlině 20. léta 20. století, Učitel A. Kavka s dětmi kolem roku 1920, Učitel A. Kavka s žáky kolem roku 1920, Objednávkový katalog Jedlinských hraček, Jedlinské hračky, Jedlinské hračky, Jedlinské hračky
Rozsah práce:	33 stran + 7 stran příloh
Jazyk práce:	český